

בצלם

בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)
بتسيلم - مركز المعلومات الإسرائيلي لحقوق الإنسان في الأراضي المحتلة
B'Tselem – The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

11.4.11

חברי ועדה נכבדים,

שמי ג'סיקה מונטל, מנכ"לית ארגון בצלם – מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים.

בצלם עוסק זה יותר מעשרים שנה, מאז הקמתו, בתיעוד ומחקר למען קידום השמירה על זכויות האדם בשטחים, והנושא של מתן דין וחשבון הוא בלב עבודתנו. עבודה למען זכויות האדם קשורה באופן הדוק לערך של מתן דין וחשבון ותלויה בו לחלוטין. אין כל משמעות לזכויות האדם ללא מנגנון של מתן דין וחשבון על הפרות שלהן.

בשנים האחרונות בצלם העביר לפרקליטות הצבאית תיעוד של מאות מקרים של הרג פלסטינים בצירוף דרישה לפתוח בחקירה פלילית. הארגון גם מלווה את החקירות שנפתחות, מסייע בתיאום הגעתם של עדים פלסטינים למסור את עדותם, ועוקב אחרי איכות החקירות ותוצאותיהן. זאת, בנוסף לאיסוף מידע ורישום מדוקדק של כל ההרוגים במסגרת העימות בין ישראל לפלסטינים. העבודה היומיומית הזאת ממקמת את בצלם במקום ייחודי וחיוני בדיון המתנהל סביב השאלה העומדת בפני הוועדה היום:

האם מנגנון הבדיקה והחקירה ביחס לטענות בדבר הפרות של דיני הלחימה תואם את חובותיה של מדינת ישראל בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי.

אני רוצה להעלות במסגרת עדותי היום ארבעה נושאים:

- טיפול הפרקליטות הצבאית במקרים שנחקרו על ידי מצ"ח

- חקירות מבצע "עופרת יצוקה"

- טיפול באירועי לחימה ואירועים ברצועת עזה בכלל

- חקירות של תלונות נגד אנשי שב"כ

ראשית ברצוני להתייחס לסוגיה של טיפול הפרקליטות הצבאית בחקירות מצ"ח

- ראשית, אני רוצה לברך את הפרקליט הצבאי הראשי על השינוי במדיניות ועל החלטתו לחזור למדיניות הקודמת, שהייתה נהוגה עד לפרוץ האינתיפאדה השנייה, במסגרתה נפתחה חקירת מצ"ח

אוטומטית בכל מקרה בו נהרג פלסטיני שלא השתתף בלחימה. מדובר בנושא שהיה במרכז תחום עיסוקו של בצלם בעשר השנים האחרונות, מאז ההחלטה של הפצ"ר הקודם, אלוף מנחם פינקלשטיין לשנות את המדיניות ועד היום. בצלם קרא לחזרה למדיניות זו מאז השינוי, ופעל לשם כך בשני מישורים: באופן פרטני לתיעוד ולקידום חקירות במאות מקרים ובאופן מערכתי לשינוי מדיניות. בין היתר הארגון עתר לבג"ץ נגד המדיניות, יחד עם האגודה לזכויות האזרח. אנחנו מקווים ששינוי זה יוביל לשיפור במצב זכויות האדם בשטחים. לדעת בצלם, חקירה בעקבות כל מקרה בו נהרג אזרח שלא השתתף בלחימה יכולה למנוע מקרי מוות נוספים שכן עצם קיומן של חקירות מהווה גורם מרתיע לחיילים ולמפקדים. יש בכך גם מסר חשוב שמועבר לכוחות המשרתים בשטח, לפיו המערכת רואה בחומרה כל פגיעה בחיי אדם, וגם בכך יש כדי למנוע מקרים נוספים.

- עם זאת, בצלם מבקש להדגיש שלתפיסתו ביצוע חקירות כאלה לא צריך להיות תלוי רק במצב של שקט בטחוני יחסי, אלא שכל מקרה צריך להיבחן לגופו. כאשר מדובר בפגיעה בחיי אדם במהלך פעילות שיטורית רגילה, אין כל סיבה שלא לחקור את האירוע ולהעמיד, במידת הצורך, את האחראים לדין.

- אנחנו רוצים להצביע על בעיה אחת שאנו עדים לה כיום וחוששים שתיוותר בעינה. לאחר סיום חקירת מצ"ח, מועבר התיק להחלטת הפרקליטות הצבאית כדי שזו תחליט האם לסגור את התיק או לנקוט צעדים נגד החיילים המעורבים. שלב זה מהווה צוואר בקבוק ותיקים רבים ממתנינים להחלטה של הפרקליטות.

כיום ממתנינים על שולחן הפרקליטות הצבאית 54 תיקים של פניות של בצלם בנוגע למקרי מוות ולמקרי אלימות שחקירת מצ"ח הסתיימה בהן:

- 16 מקרים של הרוגים – אחד בנוגע לאירוע משנת 2002, אחד משנת 2004, 2 משנת 2005, 4 משנת 2006, 4 משנת 2007, 3 משנת 2008 ואחד משנת 2009.

- 38 מקרים של אלימות – 4 מקרים שאירעו בשנת 2006, 11 משנת 2007, 13 משנת 2008 ו-10 משנת 2009.

- במסגרת הדיון בעתירה שהגישו בצלם והאגודה לזכויות האזרח לבג"ץ נקבעו לוחות זמנים ברורים שעל פיהם יש לדווח על אירוע שבו נהרג פלסטיני ולהעביר את חומר התחקיר לידי הפרקליט הצבאי הראשי. אנחנו דרשנו כי יוגבל פרק הזמן שניתן לפרקליטות הצבאית לקבל החלטה בנוגע לתיק אולם הפרקליטות סירבה לדרישה זו. הפרקליטות הצבאית טענה כי קביעת מסגרת זמן כזו אינה מקובלת כאף תחום, בתוך הצבא או מחוץ לו, ולכן אינם סבורים שיש לקבוע אותה כאן.

- היעדרה של מסגרת זמן שתחייב את הפרקליטות הצבאית להכריע מה לעשות עם חקירת המצ"ח הופך את ההליך לבלתי יעיל והחלטות מתעכבות במשך חודשים ושנים. עד לקבלת ההחלטה על המשך הטיפול בתיק החקירה, הקורבן או משפחתו לא יכולים לקבל את תיק החקירה ולערער על ההחלטה בתוך זמן סביר מקרות האירוע. בנוסף, גם אם תתקבל בסופו של דבר החלטה לנקוט

בצעדים נגד החיילים המעורבים, ההליך עצמו יהיה סבוך יותר – זכרון העדים מיטשטש, הגישה לראיות מוגבלת ויש בכך אף פגיעה בזכויות הנאשמים כאשר מדובר בפרק זמן ארוך במיוחד של כמה שנים מאז האירוע. נוסף לכך, כאשר החיילים המדוברים הם חיילי מילואים, או שהם חיילים סדירים שסיימו את תקופת שירותם, הסחבת בהכרעת הפרקליטות לעניינים מבצעיים משמעה שהטיפול בתיק עובר לפרקליטות האזרחית. משמעות העברה זו היא עיכוב נוסף בהכרעה, עד שהפרקליטים הרלבנטיים לומדים את התיק.

- בסוף שנת 2007 הוקמה הפרקליטות הצבאית לעניינים מבצעיים, שנועדה לרכז את הטיפול בתלונות על התנהגות לא חוקית של חיילים בשטחים. הנימוק העיקרי להקמתה היה הצורך בהתייעלות אולם, הקמתה לא שינתה באופן משמעותי את אופן הטיפול של המערכת בתלונות. אחת הסיבות העיקריות לעיכוב בטיפול בתיקים היא מחסור בכוח אדם, כפי שנמסר לבצלם מהפרקליטות. אולם, כידוע, אין בכך כדי להכשיר פגיעה בזכויות האדם.

אעבור עכשיו לדון בחקירות שהתקיימו בעקבות מבצע עופרת יצוקה

- מיד לאחר מבצע עופרת יצוקה פנה בצלם, יחד עם ארגוני זכויות אדם אחרים, ליועץ המשפטי לממשלה בדרישה כי יוקם מנגנון שיחקור את התנהלות הצבא במהלך המבצע. היועץ המשפטי סירב לבקשה ואמר שאם יש לארגונים תלונות על אירועים ספציפיים, ניתן לפנות לפצ"ר שיפתח בחקירת מצ"ח.

- בצלם אכן פנה לפרקליטות הצבאית בנוגע לעשרים מקרים בהם העלו תחקירי בצלם חשד להתנהגות לא חוקית. מתוך עשרים הפניות של בצלם בדרישה לחקירה על אירועי עופרת יצוקה, נפתחו 11 חקירות שאנחנו יודעים עליהן (אחת לא על סמך פניה רשמית אלא על סמך עדות שהופיעה באתר בצלם). בנוסף ידוע לבצלם על 9 חקירות נוספות במקרים שפנו עליהם ארגונים נוספים. במקרים האלה כמו גם במקרים אחרים בצלם סייע למצ"ח לגבות עדויות מפלסטינים שנפגעו במהלך המבצע או שהיו עדים לפגיעות באחרים. למרות זאת, הפרקליטות הצבאית מסרבת למסור לבצלם מידע בנוגע למספר חקירות המצ"ח שנפתחו ומה עלה בגורלן, גם בנוגע לתלונות שהגיש בצלם בעצמו, ואפילו בתיקים שכבר נסגרו. כל החקירות נעשות בתהליך לא שקוף והמידע לא נמסר באופן מסודר, למרות פניות חוזרות ונשנות של בצלם. בצלם נאלץ ללקט את המידע מפרסומים שונים של המדינה, בהם לא נמסרו העילות לסגירת התיקים.

- לפי נתונים שמסרה המדינה, עד היום נפתחו 52 חקירות מצ"ח וכ-400 תחקירים מבצעיים בנוגע לאירועים שהיו במבצע.

- עד היום הוגשו שלושה כתבי אישום נגד חיילים :

1. חייל הואשם בגניבת כרטיס אשראי, הורשע ונידון ל-15 (חמישה עשר) חודשי מאסר, מהם שבעה חודשים וחצי בפועל ולהורדה מדרגת סמל לדרגת טוראי.

2. הוגש כתב אישום נגד שני חיילים בטענה שהשתמשו בילד בן תשע כבמגן אנושי והורו לו לפתוח תיקים שנחשדו כממולכדים. שני החיילים הורשעו ונידונו לשלושה חודשי מאסר על תנאי ולהורדה מדרגת סמ"ר לדרגת סמל.

3. הוגש כתב אישום נגד חייל בגין הריגת אלמוני והתנהגות שאינה הולמת. מדובר במקרה שהועבר על ידי בצלם לפרקליטות הצבאית.

בנוסף, בשלושה מקרים הועמדו שישה קצינים לדין משמעת

1. שני קצינים הועמדו לדין משמעת על ירי פגזים נפיצים שפגעו במתחם אונר"א

2. שלושה קצינים הועמדו לדין משמעת על הפגזת מסגד מקאדמה

3. קצין אחד הועמד לדין משמעת על השימוש במגידי עבד רבו כבמגן אנושי בג'באליה

- אני רוצה להתמקד בשתי בעיות:

- רוב המקרים נחקרו **בתחקירים מבצעיים**. תחקיר מבצעי אינו כלי הולם לבדיקת אירועים אלה. התחקיר המבצעי הוא הכלי שמשמש את הפרקליטות הצבאית מאז תחילת האינתיפאדה השנייה כדי להכריע האם לפתוח בחקירת הריגתו של אדם שלא השתתף בלחימה בידי החיילים. אולם, התחקיר המבצעי אינו כלי מתאים לחשיפת האמת, זהו כלי עבודה פנימי של הצבא שנועד לצורך לימוד. הוא נועד כדי להסיק מסקנות ולהפיק לקחים וככזה הוא צופה פני עתיד. החקירה הפלילית, לעומת זאת, נועדה לאתר אחראים לעבירות שאירעו בעבר. מטרתה היא חשיפת האמת כדי להוביל, במידת הצורך, למשפט ולנקיטת צעדים נגד מי שהפר את החוק.

לתחקיר המבצעי תפקיד חשוב וחיוני בתוך הצבא. אולם, הפקת לקחים אינה יכולה לבוא במקום נקיטת צעדים נגד האחראים להפרה של החוק. צריך להבחין בין למידה מטעויות לצורך העתיד לבין אכיפה של החוק נגד מי שהפר אותו. שימוש בתחקיר מבצעי כחלק מהליך פלילי הוא ערבוב בין שני הליכים שונים.

מעבר לכך שהתחקיר המבצעי אינו הכלי המתאים לבדיקת האירועים, הדרך שבה הוא מתנהל פוגמת באמינותו. הקצינים החוקרים הם אנשי צבא שאין להם כל הכשרה בביצוע חקירות מסוג זה והם לעתים קרובות חלק משרשרת הפיקוד של היחידה המעורבת.

אמנם, ממצאי התחקיר נותרים חסויים בפני מי שעורך את חקירת המצ"ח. אולם, מאחר שתוצאות התחקיר משמשות את הפרקליט הצבאי הראשי בבואו להחליט האם לפתוח בחקירת מצ"ח, הרי שאין לחיילים אינטרס למסור פרטים מדויקים על האירוע כדי להימנע מהפללה עצמית או מהפללה של חבריהם. כך, ישנה סתירה בין התחקיר ככלי לימודי לבין שימוש בו כדי לקדם הליך משפטי, שכן קשה לצפות לפתיחות מלאה מצד החיילים כאשר עליהם לדאוג להשלכות שיהיו לתחקיר על עתידם. בינתיים, התחקיר פוגע בחקירה כי הוא חושף את החיילים המעורבים לגרסאות של

החיילים האחרים. בכך הוא פוגע בחקירה וביכולתו של החוקר לשמוע גרסאות ראשוניות ולא מתואמות.

ההסתמכות על התחקיר המבצעי גם דוחה את פתיחת החקירה הפלילית לשלב מאוחר יותר, כאשר זירת האירוע אינה קיימת עוד. ההחלטה אם לפתוח בחקירה מתעכבת חודשים ארוכים ולעיתים אף שנים. בשלב בו מתחילה החקירה לא ניתן כבר לבצע נתיחה של הגופה, לא ניתן לאסוף ממצאים מהשטח, זכרון העדים היטשטש והחיילים המעורבים כבר שמעו זה את גרסתו של זה. ברור שדחייה כזו בזמן פוגעת ביעילותה של החקירה.

לפיכך, לא זו בלבד שהתחקיר המבצעי אינו הכלי המתאים לבדיקת ההתרחשויות, אלא שהוא אף עלול לפגוע בסיכויי ההצלחה של החקירה. העדפה של התחקיר המבצעי על פני החקירה הפלילית שקולה לאמירה שהיכולת המבצעית של הצבא חשובה יותר מהשמירה על חיי אדם. זוהי הכרעה ערכית שקשה לקבלה.

- בעיה שנייה היא ההתעלמות **משאלות של מדיניות**. המדינה בחרה להתמודד עם התלונות על הפרות של החוק במהלך המבצע בדרך של חקירות פליליות של אירועים בודדים. לא נעשתה כל חקירה ו/או בדיקה של חוקיות המדיניות שיושמה במהלך המבצע. כך, לא נבדקה כלל אחריותו של הדרג המדיני לפגיעות הרבות, פרשנות של המשפט ההומניטארי על ידי הפרקליטות הצבאית ועוד. כך, שאלות של הגדרת מטרות, שימוש בכלי נשק מסויימים, מידת הפעלת הכוח וכו'.

- אני אתן שלוש דוגמאות להמחיש את הבעייתיות:

- ירי ארטילרי – רוב הפלסטינים שנהרגו במהלך המבצע לא נהרגו על ידי חייל בודד אלא במסגרת הפצצות מהאוויר ומהירי הארטילרי המאסיבי שנעשה לפני הכניסה הקרקעית של הכוחות. ההחלטה לבצע ירי ארטילרי היא תוצר של מדיניות – בין אם בדרג המדיני או בדרג הצבאי הבכיר. זו לא החלטה של חייל בודד. אולם, ירי כזה הוא בעייתי בהגדרה, כאשר הוא נעשה לתוך אוכלוסייה אזרחית צפופה, כמו זו שברצועת עזה. חוקיותה של החלטה כזו צריכה להיבחן לא על ידי חוקרי מצ"ח, שכן לא מדובר כאן בעבירה על החוק הצבאי, אלא על ידי גוף עצמאי. לא ניתן לקבוע אם הירי היה חוקי, כל עוד לא נחקר הדבר ונבדק על ידי גוף עצמאי שיבחן, למשל, האם הירי היה מידתי ומבחין.

- הריסת רכוש – במהלך המבצע נהרסו שטחים נרחבים ברצועה, בעיקר באזורים הסמוכים לגבול. למשל, שכונה שלמה (עזבת עבד רבו) נמחקה, הריסות נרחבות של שטחים חקלאיים נעשו גם באזור ח'וזה שבדרום הרצועה. המשפט ההומניטארי הבינלאומי אוסר על הריסה נרחבת של רכוש שלא ניתן להצדיק אותה בצרכים צבאיים (סעיף 147 לאמנת ג'נבה). לאחר המבצע טענו קצינים בכירים כי ההריסות היו נחוצות בשל צרכים מבצעיים. אולם לא כל ההסברים שניתנו להצדקת ההריסה, יכולים להיחשב לצורך צבאי דחוף. לכל הפחות ההרס העצום מצדיק חקירה ובדיקה של ההריסות כדי להכריע בנוגע לחוקיותן. גם כאן – חוקיות

ההריסות צריכה להיבחן על ידי גוף עצמאי שיבחן האם אכן כל הריסה הייתה נחוצה לצרכים צבאיים.

- בחירת מטרות – הפרקליטות הצבאית קבעה, ככל הנראה עוד לפני המבצע, שכל בנייני הממשלה בעזה הם מטרות לגיטימיות שכן הם חלק ממנגנון החמאס. כן קבעה הפרקליטות שהשוטרים הפלסטינים הם מטרות לגיטימיות, שכן אם תפרוץ מלחמה הם יילחמו לצד כוחות חמאס נגד ישראל. כתוצאה מפרשנות זו, הפגיזה ישראל בנייני ממשלה ומסדר של שוטרים. חוקיותה של פרשנות זו מוטלת בספק ולדעתנו מדובר בפרשנות רחבה מאוד של מה יכולה להיחשב מטרה לגיטימית במסגרת סכסוך מזוין. ככל הידוע לנו, אין תקדים לפרשנות כ"כ רחבה של הוראות המשפט ההומניטארי המתירות פגיעה במטרות לגיטימיות. ברור שחקירה של נושא זה לא יכולה להיעשות על ידי הפרקליטות הצבאית, שהיא זו שבעצם נתנה את הפרשנות.

- הצבא חייב לחקור גם אירועים שהתרחשו במהלך מבצעים כמו עופרת יצוקה ולא רק מקרים של אכיפת חוק. אני לא אכנס לניתוח משפטי נרחב של החובה לחקור במהלך סכסוך מזוין. רק אזכיר בקיצור כי נכון שעצם הפגיעה באזרחים והרס הרכוש לא מצביעים, כשלעצמם, על כך שהיו הפרות של החוק. אולם, אלה תוצאות לא רצויות של הלחימה והמשפט ההומניטארי הבינלאומי נועד בדיוק כדי להגביל אותן. מהאיסור על פגיעה באזרחים ומההגבלות על הרס רכוש נובעת החובה לחקור את המקרים בהם זה אכן נעשה כדי לבחון האם כוחות הביטחון הפרו איסור זה. כך, למשל, כדי שמותם של אזרחים לא ייחשב להפרה של החוק לפי עיקרון זה חייבת להתקיים שורה של תנאים. בין השאר, יש לכוון התקפות רק לעבר מטרות לגיטימיות, הצבא חייב לעשות כל שביכולתו כדי לצמצם את הפגיעה באזרחים, והיתרון הצבאי הצפוי מההתקפה חייב לעלות על הפגיעה הצפויה בעת ביצוע ההתקפה. שאלות אלה צריכות להיבדק במסגרת חקירה, לפני שניתן לקבוע שמותו של אדם לא היווה הפרה של החוק.

בנוסף, הצבא חייב לקיים את החוק הישראלי והצבאי, לא רק את הבינלאומי. החובה המוטלת על הצבא לא מסתכמת באיסור על פגיעה מכוונת באזרחים, שזה הפשע החמור ביותר. אלא, יש לוודא שהצבא מקיים גם את פקודות הצבא ואת הוראות החוק הישראלי. אלה אוסרים לא רק על ירי בכוונה להרוג אלא על שורה ארוכה של מעשים, כולל גרימת מוות ברשלנות ואף עבירות פחותות, ולכן חלה חובה לפתוח בחקירת מצ"ח ועל בסיס תוצאות החקירות האלה להעמיד לדין חיילים החשודים בביצועם.

נכון שבחקירות של אירועים המתרחשים בזמן לחימה ישנם קשיים טכניים משמעותיים. ניתוח גופה, איסוף ראיות מזירת האירוע ואף גביית עדויות מעדי ראייה – כל אלה אכן אינם אפשריים במקרים מסוימים. עם זאת, ישנו הבדל משמעותי בין קביעה גורפת שבשל קשיים כאלה לא יפתחו חקירות מצ"ח לבין החלטה שלא לפתוח בחקירה במקרה ספציפי, או לסגור אותה לאחר שנפתחה, בשל קשיים כאלה.

כמו כן, החקירות שכן התנהלו בעקבות מבצע עופרת יצוקה ממחישות שקיימת היכולת הטכנית לאתר עדי ראייה פלסטיניים מרצועת עזה, ליצור איתם קשר ולגבות את עדותם. בצלם סייע למשטרה הצבאית החוקרת בתהליך הזה מספר רב של פעמים בשנתיים האחרונות, כפי שצינו הפצ"ר ומשרד החוץ. מובן שההליך הזה איננו קל, אולם הוא איננו בלתי אפשרי.

הנושא הבא שאני מעוניינת לסקור בפניכם הוא חקירות של אירועי לחימה ברצועת עזה

- החלטת הפצ"ר אינה נוגעת למתרחש ברצועת עזה, שם תמשיך לחול המדיניות הקודמת במסגרתה כלי החקירה העיקרי הוא חקירת מצ"ח, אולם זו תיפתח רק כאשר התחקיר המבצעי מעלה חשדות להפרה של החוק.

- אולם, מדיניות זו היא בעייתית. כפי שטענתי בתחילת דברי – התחקיר המבצעי אינו הכלי המתאים לבחינת התנהלות פלילית של חיילים. בנוסף, חקירות מצ"ח אינן יכולות לבחון פעולות שנעשו במסגרת מדיניות שהוכתבה לחיילים בשטח על ידי הדרג המדיני או דרגים גבוהים מאוד בצבא.

- אירועי סוף השבוע האחרון ממחישים זאת היטב: בימים האחרונים ירו קבוצות חמושות פלסטיניות עשרות רבות של קסאמים ופצצות מרגמה לעבר ישראל. בין היתר הזרוע הצבאית של חמאס ירתה טיל נ.ט. שפגע באוטובוס של תלמידים שרק בנס היה כמעט ריק ממרבית נוסעיו. למרבה הצער הטיל פגע אנושות בתלמיד בן 16 שאנחנו מייחלים להחלמתו. בתגובה לכך, במהלך סוף השבוע, הפציצה ישראל כמה מטרות של חמאס וחוליות של משגרי רקטות ברחבי רצועת עזה. בהפצצות נהרגו עשרה פלסטינים חמושים (שמונה מהם אנשי הזרוע הצבאית של חמאס), אדם אחד השייך למנגנון הביטחון המסכל ושבעה אזרחים שמבדיקה ראשונית של בצלם לא היו מעורבים בלחימה, בהם שני קטינים ושתי נשים. תחקירני בצלם בודקים כעת מספר אירועים, בהם שני אירועים מדאיגים במיוחד: פציעת נהג אמבולנס בעת פינוי פצועים ברפיח, והרג אם ובתה בעת ששהו בתוך חצר ביתן.

מי מוסמך לחקור אירועים אלה ולבחון האם ההפצצה עמדה בדרישות המשפט ההומניטארי הבינלאומי למידתיות ולהבחנה? כרגע הגורם היחיד שמוסמך לחקור זאת היא מצ"ח, אולם ברור שחקירה כזו תהיה מצומצמת ותוכל לבחון רק היבטים חלקיים של האירועים. לא מדובר בעבירה על החוק של חייל בודד. החיילים בשטח ביצעו מדיניות שנקבעה בידי הדרגים הבכירים, בנוגע לתגובה הראויה. ההחלטות נקבעו בשיתוף של גורמים שונים בתוך הצבא ובתיאום ביניהם. חקירה של אחריותו של חייל בודד תחטא לאמת ותשחרר מאחריות את כל שרשרת הפיקוד.

אין ספק שירי חמאס על אזרחי מדינת ישראל מהווה פשע מלחמה. יותר מכך, ביצוע התקפות מתוך אזורים מאוכלסים מסיף חטא על פשע ומסכן גם את האזרחים הפלסטינים בעזה. לצה"ל החובה להגן על אזרחי דרום הארץ והמציאות בעזה מציבה אתגרים מיוחדים במילוי החובה הזאת תוך כדי

שמירה על הכללים של החוק הומאניטארי הבינלאומי. אינני באה לטעון שיש פתרונות פלא לבעיות האלה, אלא שיש צורך בחשיבה ובבחינה רצינית של הסוגיות שאנו מעלים.

- לכן עמדנו של בצלם היא כי מקרים כאלה צריכים להיחקר בחקירה עצמאית, אפקטיבית ושקופה. חקירות מצ"ח לא עונות על תנאים אלה. נוסף לכך, רצוי מאוד שתהיה מעורבות של אזרח בחקירות אלה, על מנת להבטיח את עצמאותן.

דרוש מנגנון שיכול לחקור גם את הדרג הבכיר של הצבא וגם את הדרג המדיני. המנגנון צריך להיות עצמאי, בלתי-תלוי ואפקטיבי. התהליך צריך להיות שקוף.

לסיים, ברצוני להתייחס לנושא החקירות של תלונות נגד אנשי שב"כ

- מערכת אכיפת החוק על אנשי השב"כ היא ייחודית בהשוואה לחקירות שמבצעים גופים אחרים. עד לאחרונה, הועברו תלונות של נחקרים, שהוגשו בדרך כלל באמצעות עורכי דינם או ארגונים לזכויות האדם, לממונה על בדיקת תלונות נחקרים (המבת"ן), שהיה שייך לשב"כ וקיבל את משכורתו מהשב"כ. המבת"ן היה מעביר את ממצאיו לפרקליט אחראי על הנושא בפרקליטות המדינה ולעיתים גם ליועץ המשפטי לממשלה. אם היה היועץ המשפטי מחליט לפתוח בחקירה פלילית נגד חוקר שב"כ, היתה החקירה מתבצעת על ידי המחלקה לחקירות שוטרים (מח"ש).

- מנתונים שנמסרו לבצלם על ידי משרד המשפטים, בין השנים 2001 ל-2009 בדק המבת"ן 645 תלונות על פגיעה בנחקרים על ידי חוקרי שב"כ. הוא לא מצא אפילו תלונה אחת כראויה לחקירה פלילית של חוקר שב"כ. בכמה מקרים, שמספרם לא נמסר, ננקטו נגד חוקרים צעדים משמעתיים.

- לאחרונה הודיעה המדינה על שינוי בנוהל חקירות זה, במסגרת עתירה לבג"ץ של המוקד להגנת הפרט. לפי הנוהל החדש, המבת"ן לא יהיה שייך עוד לשב"כ מבחינה מנהלתית אלא יועבר למשרד המשפטים, כך שכל הבדיקה תיעשה בתוך המשרד.

- שינוי זה עדיין מעורר בעיות. המדינה לא הבהירה בהודעה מתי יבוצע השינוי הזה, מהם הנהלים החדשים לפיהם יפעל המבת"ן, מהם מנגנוני הפיקוח עליו ועל מנגנון הבדיקה בכלל ומהי מסגרת הזמן לטיפול בתלונות.

- אנחנו מבקשים להדגיש כי מדובר בחשדות לעבירות החמורות ביותר – עינויים והתעללות בחקירות. על מעשים אלה חל איסור מוחלט, יהיו הנסיבות אשר יהיו. זהו איסור מנהגי המקובל על כל מדינות העולם.

- ב-99' קבע בג"ץ שחלק משיטות החקירה שהשב"כ השתמש בהן באופן שגרתי היו בלתי חוקיות ואסר על השב"כ להשתמש בהן. בעקבות פסק הדין שינה השב"כ מקצה אל קצה את שיטות החקירה שלו. לפני מתן פסק הדין, העריך בצלם כי כ-85% מהפלסטינים שנחקרו בשב"כ עברו

עינויים והתעללות, כעניין שבשגרה. היום שיטות החקירה האלה מופעלות נגד חלק קטן מהנחקרים, אם כי אנחנו מקבלים תלונות על בעיות אחרות, כמו תנאי כליאה קשים, חקירות ממושכות ואלמות בדרך לחקירה. לעיתים אנחנו מקבלים תלונות גם על שימוש בשיטות חקירה אסורות ומעבירים אותן לרשויות.

- תלונות כאלה חייבות להיבדק באופן רציני על ידי המדינה. העובדה שלא נפתחה ולו חקירה פלילית אחת במשך שמונה שנים, למרות מספר התלונות הגדול, צריכה לעורר דאגה.

- לדעת בצלם יש לוותר על הגורם המסנן – המבת"ן – ולהעביר את התלונות ישירות למח"ש. אם תמצא מח"ש שלתלונה אין בסיס, היא יכולה לסגור את התיק, אולם אין כל צורך למנות גורם ביניים, פונקציה שלא קיימת באף גוף אחר.